

ДЖОРДЖ ОРВЕЛЛ

1984

Харків
«ФОЛІО»
2021

ЧАСТИНА ПЕРША

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

То був яскравий холодний квітневий день. Годинник пробив першу пообідні. Вінстон Сміт, притиснувши підборіддя до грудей і щулячись від пронизливого вітру, швидко ковзнув у скляні двері Дому Перемоги, але все ж вихор піску і пилу ввірвався разом із ним.

У під'їзді тхнуло вареною капустою й старими килимами. До стіни навпроти входу хтось пришилив кольоровий плакат, мабуть, занадто великий для цього місця. На ньому було зображено тільки величезне, завширшки більше як метр, обличчя людини років сорока п'яти з грубуватими, але привабливими рисами й густими чорними вусами. Вінстон попрямував до сходів. Мабуть, не варто було витратити час на виклик ліфта, бо навіть у найкращі часи він майже не працював, а тепер електроенергію, відповідно до програми економії, взагалі вимкнули в денний час, бо вже почалася підготовка до Тижня Ненависті. Вінстон мав здолати сім сходових клітин. Він ішов повільно і кілька разів відпочивав: йому вже тридцять дев'ять років, і до того ж на правій нозі у нього варикозна виразка. Зі стін кожного майданчика, прямо навпроти дверей ліфта, на нього дивилося величезне обличчя.

Це було одне з тих зображень, де очі спеціально малювали так, щоб погляд їх увесь час стежив за вами. «СТАР-

ШИЙ БРАТ НАГЛЯДАЄ ЗА ТОБОЮ» — було написано на плакаті знизу. Коли він увійшов у свою квартиру, ніжний голос зачитував зведення цифр, що якимось стосувалися витоплення чавуну. Голос ішов із вмонтованої у праву стіну кімнати довгастої металевої пластини, яка нагадувала тьмяне дзеркало. Вінстон повернув регулятор — голос став тихішим, але слова можна було розібрати. Цей прилад (він називався «телеекран») можна було приглушити, але вимкнути зовсім було неможливо. Він підійшов до вікна — маленька щупла фігурка, худобу якої ще більше підкреслював синій комбінезон члена Партії. У нього було дуже світле волосся і рум'яне від природи обличчя, шкіра якого загрубіла від господарчого мила, тупих лез для гоління і холоду зими, яка щойно закінчилася.

Ззовні, навіть крізь зачинене вікно, світ здавався холодним. Внизу, на вулиці, вітер крутив пил і шматки паперу, і, хоча на синьому небі яскраво світило сонце, все було безбарвним, крім усюди розклеєних плакатів. Обличчя з чорними вусами було всюди. Одне — на фасаді будинку навпроти. «СТАРШИЙ БРАТ НАГЛЯДАЄ ЗА ТОБОЮ» — так свідчив напис, а темні очі пильно заглядали всередину Вінстона. Нижче бився на вітрі інший плакат із відірваним кутом то відкриваючи, то закриваючи єдине слово: «АНГСОЦ». Вдалині над дахами ширяв гелікоптер. Час від часу він пірнав і зависав на мить, як величезна синя муха, а потім по кривій знову здіймався вгору. Це заглядав у вікна поліційний патруль. Утім, патрулям було байдуже. Не байдуже було тільки Поліції Думок.

За спиною Вінстона голос із телеекрана все ще щось бубонів про чавун і перевиконання Дев'ятого Трирічного Плану. Монітор був одночасно приймачем і передавачем, що вловлював будь-який звук, крім дуже тихого шепоту.

Ба більше, доки Вінстон був у телеекрана на оці, його можна було не лише чути, а й бачити. Звичайно, ніколи не можна знати напевно, спостерігають за тобою зараз чи ні. Можна тільки гадати, як часто й у якому порядку Поліція Думок під'єднується до тієї чи іншої квартири. Цілком можливо, що вони спостерігають завжди й за кожним. У всякому разі вони могли під'єднатися до вашої лінії в будь-який момент. І доводилося жити, знаючи, що кожен звук хтось чує і за кожним рухом хтось стежить, якщо цьому не заважає повна темрява. І люди так жили — бо звикли. Ця звичка стала вже інстинктом.

Вінстон так і стояв спиною до телеекрана. Так було безпечніше, хоча він добре знав, що спина теж могла викривати. Приблизно за кілометр над похмурим скупченням будинків височіла величезна біла будівля Міністерства Правди, де він працював. І це, думав він із невиразною огидою, Лондон — головне місто Першої злітної смуги, третьої за чисельністю населення провінції Океанії. Він щосили намагався пригадати дитинство, щоб згадати, чи таким було це місто раніше. Чи завжди тягнулися ці квартали напіврозвалених будинків, побудованих ще в дев'ятнадцятому столітті? Чи завжди їх стіни підпирали дерев'яні балки, вікна були забиті картоном, дахи — вкриті іржавим залізом, а дивні огорожі палісадників завалювалися врізнобіч? Чи завжди були тут ці пустирі з купами битої цегли, що зосталася після бомбардування, порослі іван-чаєм, пил тиньки в повітрі? І ця жалюгідна грибна цвіль дерев'яних халуп там, де бомби розшматували величезні ділянки? На жаль, він нічого не міг згадати, нічого не зосталося в пам'яті, крім випадкових яскравих, але незрозумілих і непов'язаних один з одним картин.

Міністерство Правди — Мініправда Новомовою (Нова мова була офіційною мовою Океанії. Детальніше про її структуру та етимологію дивись у Додатку) — різко відрізнялося від навколишніх будинків. Його величезна пірамідальна конструкція з блискучого бетону здіймалася в небо, тераса за терасою, метрів на триста. З вікна Вінстона можна було прочитати красиво виписані на білому фасаді три гасла Партії:

ВІЙНА — ЦЕ МИР
СВОБОДА — ЦЕ РАБСТВО
НЕВІГЛАСТВО — ЦЕ СИЛА

Говорили, що в Міністерстві Правди три тисячі кімнат над землею і стільки само — у підземеллі. У різних кінцях Лондона височіли ще три будівлі приблизно такі самі на вигляд і розмір. Вони придушували собою все, і з даху Дому Перемоги можна було відразу розгледіти всі чотири. Будинки належали чотирьом міністерствам, на які поділявся весь урядовий апарат. Міністерство Правди завідувало всією інформацією, керувало розвагами, освітою і мистецтвом. Міністерство Миру опікувалося війною. Міністерство Любові підтримувало закон і порядок. А Міністерство Достатку відповідало за економіку. Новомовою їх називали так: Мініправда, Мінімир, Мінілюбов і Мінімаса.

Міністерство Любові було справді найжахливішим. У ньому взагалі не було вікон. Вінстон ніколи не був усередині Міністерства, навіть на пів кілометра не наближався до нього. У цей будинок ходили тільки в офіційних справах, та й то треба було пройти крізь лабіринт загороджень із колючого дроту, сталевих дверей і замаскованих

кулеметних блоків. Вулиці, що вели до нього, патрулювали схожі на горил охоронці в чорній формі, озброєні складними кийками.

Вінстон різко обернувся. Він надав своєму обличчю виразу повного оптимізму — так було розсудливо робити, коли потрапляв у поле зору телеекрана. Він перетнув кімнату й увійшов у маленьку кухню. Вінстон пожертвував своїм обідом у їдальні, хоча знав, що вдома нічого немає, крім кусня чорного хліба, який краще приберегти на сніданок. Він дістав з полиці пляшку безбарвної рідини з простою білою наклейкою «ДЖИН ПЕРЕМОГИ». Джин сповнював огидний сивушний запах, як у китайської рисової горілки. Він налив майже цілу чашку, приготувався й закинув у себе вміст так, як ковтають ліки.

У ту саму секунду вилиці його почервоніли, з очей бризнули сльози. Напій нагадував азотну кислоту: ковтаючи його, людина відчувала щось на зразок удару палицею по потилиці. Однак наступної миті пожежа в животі припинилася, і світ почав здаватися веселішим. Вінстон витягнув цигарку із зім'ятої пачки — вони теж називалися «ЦИГАРКИ ПЕРЕМОГИ» — і, ненавмисно повернувши її вертикально, розсипав тютюн на підлогу. Далі справа пішла легше. Він повернувся в кімнату і сів за маленький столик ліворуч від телеекрана. З ящика столу дістав тримач для ручок, пляшечку чорнил і товсту, з четверть листа, записну книжку з обкладинкою під мармур і червоним корінцем.

Чомусь телеекран у його кімнаті був незвично розташований. Зазвичай його поміщали на короткій торцевій стіні, звідки він міг наглядати за всією кімнатою, але у Вінстона його було причеплено на довгій стіні навпроти вікна. Ліворуч від телеекрана була неглибока ніша, де

і сидів тепер Вінстон. Імовірно, коли будували будинок, ніша призначалася для книжкових полиць. Таким чином, Вінстон міг залишатися поза полем зору телеекрана: для цього треба було сісти в ніші й добре притиснутися до стіни. Звичайно, його можна було почути, але, якщо він не міняв положення, побачити було неможливо. Така особливість кімнати й наштовхнула його на те, що він збирався зробити.

На цю думку наштовхнула його й записна книжка. Це була напрочуд гарна річ. Гладкий кремовий папір трохи пожовкнув від часу: такий папір не виготовляли вже років сорок. Вінстон, однак, думав, що книжка насправді набагато старіша. Побачив він її у вітрині маленької брудної крамнички в нетрях міста (у якому саме районі, цього він уже не пам'ятав), і йому страшенно захотілося купити її. Вважалося, що члени Партії не повинні відвідувати звичайні магазини («користуватися вільним ринком», як було заведено казати), але цієї заборони не дотримувалися надто суворо, бо деякі неможливо було дістати у будь-який інший спосіб. Вінстон роззирнувся навсібіч, пролизнув усередину крамнички й купив записну книжку за два з половиною долари. У той момент він не знав ще, навіщо йому ця книжка. З почуттям досконалого злочину Вінстон приніс її додому в портфелі. Навіть без єдиного запису в книжці це вважалося страшним компроматом.

Вінстон вирішив вести щоденник. У принципі це не було незаконним (нічого незаконного не було взагалі, бо давно вже не було і самих законів), але якби когось спіймали за цим, то покаранням була б смерть або, щонайменше, двадцять п'ять років таборів. Вінстон вставив пір'їнку в ручку й облизав її, щоб зняти мастило. Чорнильна ручка була архаїзмом, такими тепер зрідка навіть

розписувалися. Але він таємно і не без зусиль роздобув її, бо відчував: на прекрасному кремовому папері треба писати справжнім пером, а не дряпати його автоматичним чорнильним олівцем. Взагалі-то він не звик писати. Писали тепер тільки дуже короткі записки, а все інше зазвичай намовляли в Словопис. Але саме тут ці винаходи здавалися непотрібними. Він занурив перо в чорнило і на мить завагався. Щось затремтіло у нього всередині. Однак він зважився й проставив дату. Маленькими незграбними літерами він вивів:

4 квітня 1984 року

Вінстон відкинувся назад. Він відчув почуття повної безпорадності. Він не був упевнений, що тепер 1984 рік. Найшвидше, рік правильний, тому що Вінстон був переконаний: йому тридцять дев'ять, і народився він в 1944-го або 1945 року. Проте все ж таки визначити точну дату важко, завжди був ризик помилитися на рік або два.

Для кого, раптом спало йому на думку, він пише цей щоденник? Для майбутнього, для тих, хто ще не народився. Вінстон знову замислився над непевною датою, виведеною на сторінці, і тут його роздуми натрапили на «двомислення» — слівце з Новомови. Тільки тепер він усвідомив масштаби розпочатої ним справи. Як можна звертатися до майбутнього? Це неможливо. Якщо майбутнє стане таким самим, як тепер, воно не захоче його почути, якщо ж воно відрізнятиметься від сьогодення, всі його біди втратять сенс.

Якийсь час він сидів, втупившись у папір. Телеекран передавав тепер гучну військову музику. Смішно, але Вінстон, здавалося, не лише втратив здатність висловлювати свої думки, а й начисто забув, що ж йому хотілося довіри-

ти щоденнику. Кілька тижнів він готувався до цієї хвилини, і йому й разу не спало на думку, що потрібні не тільки мужність і сміливість. Писати буде неважко, вважав він. Треба просто перенести на папір нескінченний монолог, що тривав у його голові довгі-довгі роки. Але тепер раптом цей монолог зник. До того ж страшенно засвербіла варикозна виразка, яку він не наважувався чіпати, тому що після цього вона завжди запалювалася. Секунди летіли, а в голові не було нічого, крім чистої сторінки, що так і лежала перед ним, свербіння в щиколотці, реву музики та легкого сп'яніння від випитого джина.

Писати він почав несподівано, як у лихоманці, погано розуміючи, що він пише. Маленькі, якісь дитячі літери поповзли то вгору, то вниз по сторінці... Він забув спочатку про заголовні букви, а потім і про розділові знаки.

4 квітня 1984 року. Вчора ввечері був у кіно. Тільки фільми про війну. Один дуже хороший про корабель із біженцями, який бомбили десь у Середземному морі. Глядачів дуже потішили кадри про товстуна, що намагався відплисти від гелікоптера, що переслідував його. Спершу показали, як він борсається у воді, прямо морська свинка, потім його показали через приціл гелікоптера, потім його продірявили кулі, і вода навколо стала рожевою. Раптом він пішов на дно, ніби вода проникла в нього через отвір від кулі, глядачі надривалися від реготу, коли він тонує, потім показали рятувальну шлюпку з дітьми й гелікоптер, що висів над ними, там в шлюпці була жінка середніх років, можливо, єврейка з маленьким хлопчиком років трьох на руках. Хлопчик кричав від страху і ховав голову в неї на грудях, наче намагався забратися в неї, а жінка обіймала його і втішала, хоча сама посиніла від страху, весь

час закривала його собою, ніби думала, що її руки можуть уберегти його від куль. Потім гелікоптер скинув 20-кілограмову бомбу. Сліпучий спалах, і човен розлетівся на друзки, потім був прекрасний кадр: дитяча рука злітає... вгору... вгору... прямо в повітря, гелікоптер із камерою на борту. Мабуть, він стежив за нею, і було багато оплесків серед членів Партії, але жінка з протоку раптом здійняла галас і почала кричати, що не можна показувати це, не можна показувати в присутності дітей, не можна й це не правильно в присутності дітей, не можна так робити. Вона кричала, доки поліція не забрала її, доки не вивела її. Не думаю, що їй щось буде за це, ніхто не звертає уваги на пролів, а це була типова реакція пролів. Вони ніколи...

Вінстон зупинився, почасти через судоми в руці. Він не розумів, що змусило його написати всю цю нісенітницю. Однак дивна річ: коли він писав, зовсім інше враження спало йому в голову, сплигло так чітко, що здалося, ніби він зможе його записати. Він зрозумів: саме цей випадок і змусив його сьогодні піти з роботи й розпочати щоденник.

Усе сталося вранці в Міністерстві. Утім, чи можна сказати «сталося» про щось таке невизначене...

Було близько одинадцятої години, і в Історичному Відділі, де Вінстон працював, готувалися до Двох Хвилин Ненависті: виносили стільці з робочих кабін і розставляли їх у центрі холу перед великим телеекраном. Вінстон уместився в одному із середніх рядів, коли несподівано в хол увійшли двоє. Він знав їх в обличчя, але розмовляти з ними йому не доводилося. Першою ввійшла дівчина, яку часто він бачив у коридорах. Імені її він не знав, але знав, що вона працює в Художньому Відділі.

Ймовірно, налаштувальницею однієї з літературних машин, оскільки він бачив її з розвідним ключем і забрудненими машинним мастилом руками. Дівчині було років двадцять сім, у неї було густе темне волосся, обличчя, вкрите ластовинням, і швидкі спортивні рухи. Вона мала дуже самовпевнений вигляд. Вузький червоний шарф — емблема Молодіжної Анті-секс Ліги — обвивав її стан, підкреслюючи красиву форму стегон. Вінстону вона не сподобалася відразу. І він знав чому. У ній все дихало атмосферою хокейних баталій, обливань холодною водою, групових турпоходів і повної інтелектуальної невинності й чистоти. Вінстону не подобалися майже всі жінки, особливо молоді й гарненькі. Саме жінки, й передусім молоді, були особливо фанатичними прихильниками Партії, сліпо вірили гаслам, дилетантськи шпигували й вистежували будь-яке інакомислення. Проте ця дівчина здавалася йому ще небезпечнішою. Якось у коридорі вона кинула на нього швидкий погляд, і цей погляд не лише пронизав його наскрізь, а й на мить переповнив тихим жахом. У нього навіть майнула думка, що вона — секретний співробітник Поліції Думок, хоча це було й малоімовірно. Проте поруч із нею Вінстон відчував дивну скутість, страх і ворожість.

Другим увійшов чоловік на ім'я О'Браєн — член Внутрішньої Партії, який обіймав такий важливий і високий пост, що Вінстон міг тільки здогадуватися про суть його обов'язків. Миттєва тиша запанувала серед групи людей, що сиділа на стільцях навколо, як тільки вони побачили наближення людини у чорному спецодязі члена Внутрішньої Партії. О'Браєн був великим, огрядним чоловіком із товстою шиєю й грубим обличчям. Але, незважаючи на таку грізну зовнішність, у його манерах була якась ча-

рівність. Він, наприклад, особливо поправляв окуляри на носі. Цей жест був кумедним, якимось інтелігентним, він обеззброював вас. Цей жест нагадував (якщо хтось ще мислив у таких категоріях) манеру дворянина вісімнадцятого століття, що пропонує вам табакерку з нюхальним тютюном. Вінстон бачив О'Браєна, можливо, раз десять-дванадцять — приблизно за стільки ж років. Він тягнувся до цієї людини й не тому тільки, що його бентежив контраст між вишуканими манерами та статурою професійного боксера. Значно більшою мірою таке ставлення до О'Браєна викликало таємне переконання Вінстона. Утім, швидше, не переконання, а надія, що політичні погляди О'Браєна не такі вже благонадійні. Щось в особі О'Браєна нездоланно вселяло таку думку. Хоча, може, суть була не в неблагонадійності, може, на цю думку наводила його інтелігентність. У всякому разі він справляв враження людини, з якою можна поговорити, якщо, звичайно, якось обдурити телеекран і зустрітися віч-на-віч. Вінстон ніколи не намагався перевірити свою здогадку. Це було неможливо.

У цей момент О'Браєн глянув на годинник, побачив, що вже майже рівно одинадцята година, і, мабуть, вирішив лишитися в Історичному Відділі до кінця Двох Хвилин Ненависті. Він сів у тому самому ряді, що і Вінстон, через два стільці від нього. Між ними сиділа маленька рудувата жінка, яка працювала в сусідній із Вінстоном кабінці. Чорнява дівчина влаштувалася прямо за його спиною.

І тут же з телеекрану вирвався огидний скрипучий голос, ніби пустили якусь жахливу машину, забувши її змастити. Від цих звуків хотілося скреготати зубами, а волосся вставало дибки. Ненависть почалася...

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША	3
Розділ перший	3
Розділ другий	22
Розділ третій	31
Розділ четвертий	39
Розділ п'ятий	50
Розділ шостий	65
Розділ сьомий	71
Розділ восьмий	83
ЧАСТИНА ДРУГА	105
Розділ перший	105
Розділ другий	117
Розділ третій	126
Розділ четвертий	136
Розділ п'ятий	147
Розділ шостий	157
Розділ сьомий	160
Розділ восьмий	167
Розділ дев'ятий	179

ЧАСТИНА ТРЕТЯ	227
Розділ перший	227
Розділ другий	241
Розділ третій	263
Розділ четвертий	277
Розділ п'ятий	286
Розділ шостий	290
ДОДАТОК. ПРИНЦИПИ НОВОМОВИ	302